

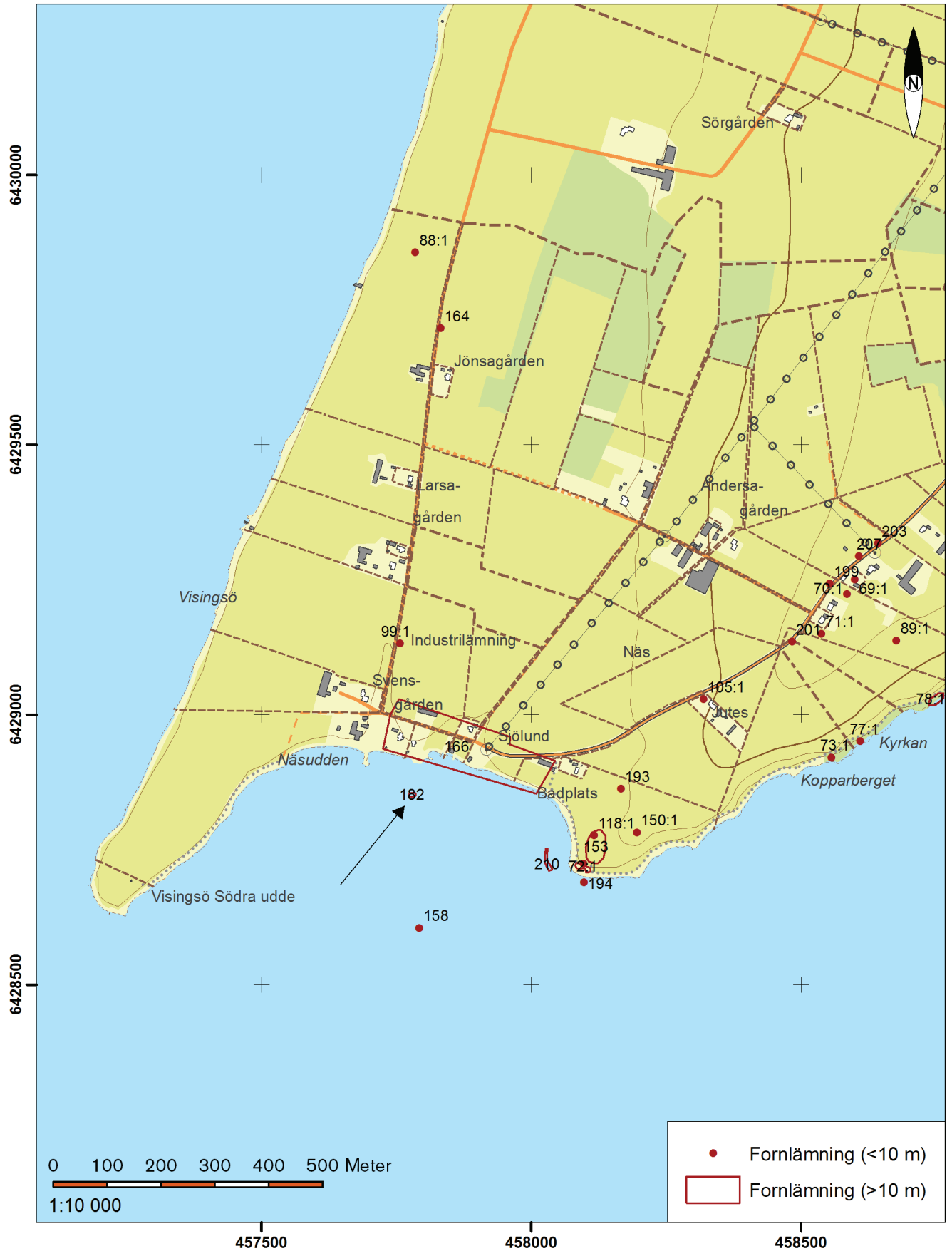
Medeltida timmerkista i Näsviken

Dendrokronologisk analys av timmerkista i
hamnanläggning RAÄ 182, vid Näs by, Visingsö socken i
Jönköpings kommun, Jönköpings län

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2017

Rapport över utförd arkeologisk undersökning

Beskrivning av undersökningsresultaten.

Inledning

Under flera år har MASG (Marinarkeologiska Sällskapet Göteborg) arbetat med inventering och dokumentation i vattnet utanför den medeltida borgruinen Näs (RAÄ 72:1) på Visingsö.

Strax väster om borgruinen, omkring 40 meter ut från standkanten, ligger ett område med bryggkonstruktioner i form av stenfyllda timmerkistor, RAÄ 210 (figur 1 och 2). Från en av dessa timmerkistor togs 2003 ett dendroprov från en furustock som analyserades (Jansson 2004). Provet saknade ett så kallat "Weiserjahre" men det fanns ändå klara indikationer på att det var medeltida och med viss sannolikhet kan ha fällt år 1269.

Resultat

Den timmerkista som är aktuell i föreliggande rapport ligger omkring 50 meter söderut från standkanten, RAÄ 182 (figur 2). Anläggningen är 9,5 x 2,2 meter och ligger i östnordöstlig - västsydvästlig riktning på 2 meters djup (figur 3). MASG har tagit 4 prover från stockarna som sedan har sänts för dendrokronologisk analys (figur 4 och 5).

Proverna innehöll tyvärr för få årsringar för att få en helt säker datering, men trots det har det framkommit två perioder från vilka virket i timmerkistan härstammar: en under tidigt 1100-tal och en under andra halvan av 1280-talet. En tolkning av dateringen kan vara att hamnanläggningen anlades i början av 1100-talet och sedan kompletterades i slutet av 1280-talet. Trädslagen man använt är gran och tall (figur 6).

Dessa nya dateringar tillsammans med den tidigare från sent 1200-tal ger oss en ny, mycket intressant bild av undervattensmiljön runt Näs medeltida borg. Till denna har bevisligen en omfattande medeltida hamnanläggning hört.

Visingsö Hembygdsförening är medfinansierare av dendrokronologianalysen.

Referens:

Jansson, K. 2004. *Extra Muros. Arkeologisk forskningsundersökning norr om Visingsöborgen, raä 72, fastigheten Näs 1:2. Visingsö socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län*. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2004:01. Jönköping.

Administrativa uppgifter

IDENTIFIERINGSUPPGIFTER

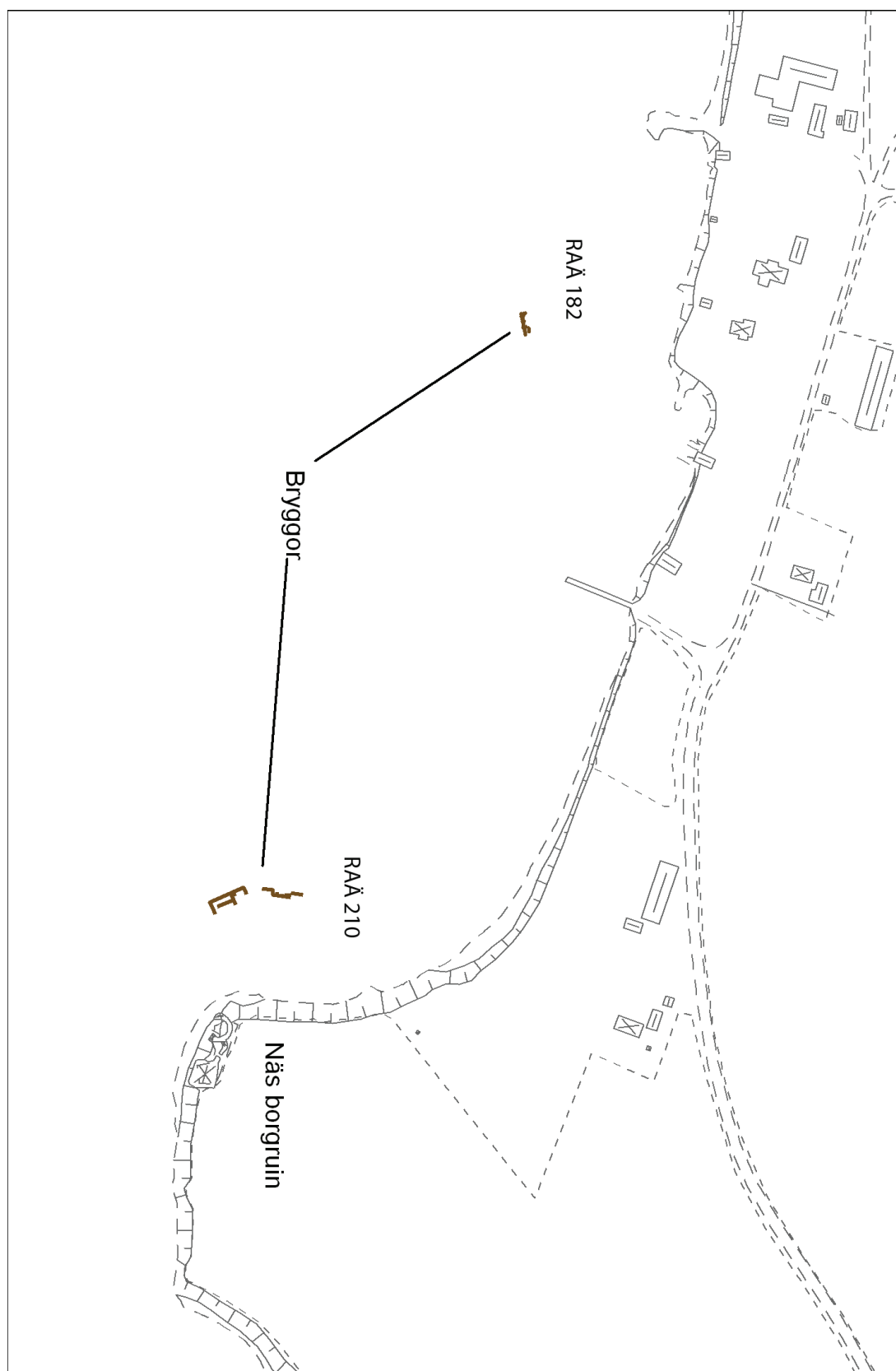
Dnr: 331/2014	Dnr enl Lst beslut: 431-8365-2014	Rapport: 2016:39
Landskap: Småland	Län: Jönköping	Kommun: Jönköping
Socken: Visingsö	Trakt/kvarter/fastighet:	
Ekonomisk karta: 64E 2fN	Fornl nr: RAÄ 182	Stad:
N: 6428850	E: 457773	Nivå – lägsta: 87 m.ö.h. -högsta: 87 m.ö.h.

UNDERSÖKNINGENS ART OCH OMFATTNING

Typ av exploatering: Forskning				
Typ av undersökning: Forskning och utveckling				
Uppdragsgivare:			Ansvarig institution: Jönköpings läns museum	
Fältarbetsledare: Anna Ödeén			Fältarbete from 15 nov 2014 tom 15 aug 2015	
Antal arbetsdagar i fält:				
Undersökningens omfattning	Utredd yta/m ²	Schaktad yta/m ²	Schakt/löpm	Volym/m ³

UNDERSÖKNINGSOBJEKT OCH UNDERSÖKNINGSRESULTAT

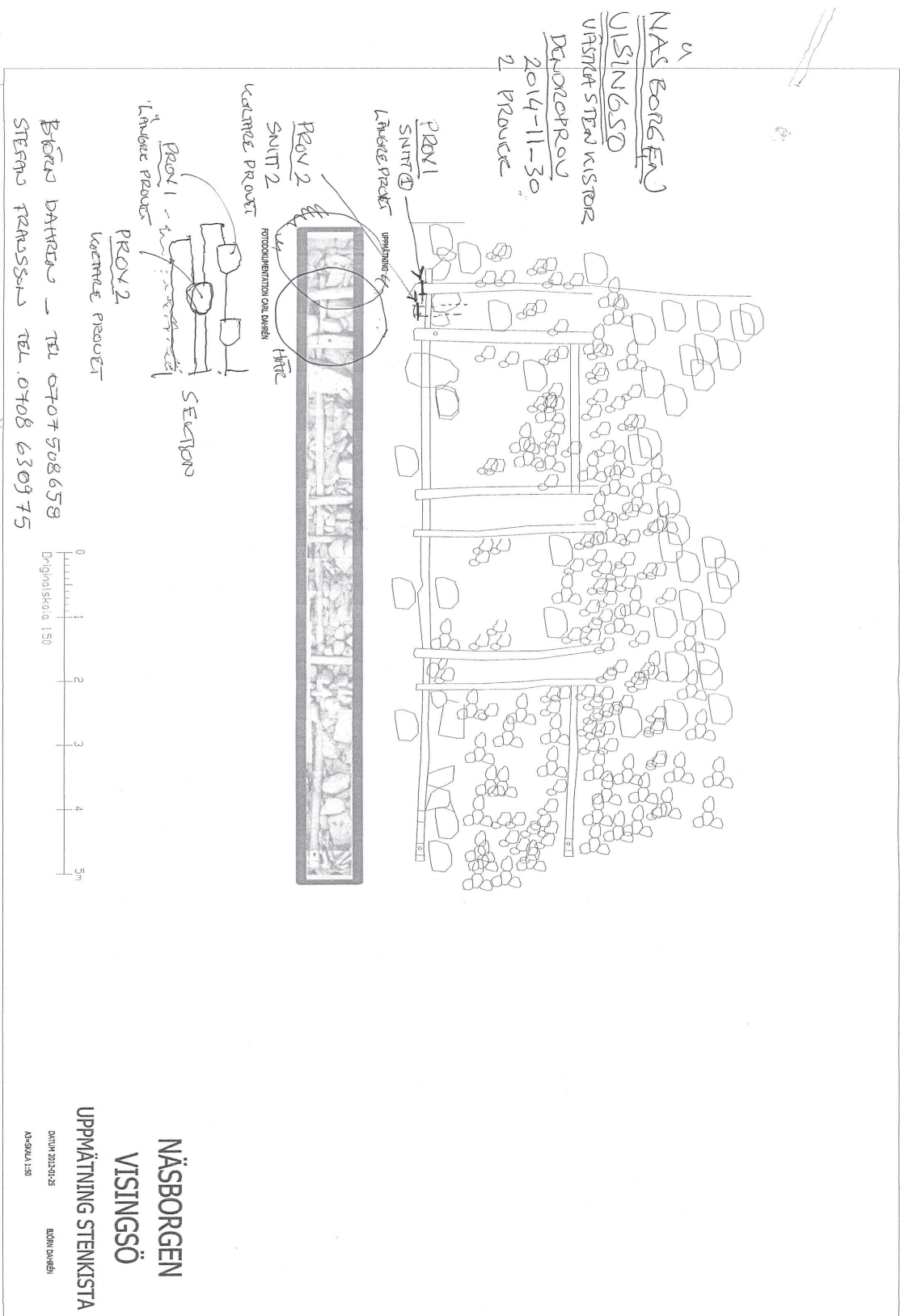
Uppgifter ur RAÄ:s fornl.reg	Sammansatta lämningar:
Lämningar:	
Undersökningsresultat	Sammansatta lämningar:
Anläggningar:	
Totalt antal undersökta -gravar: -boplatskonstruktioner:	
Datering: Historisk tid Medeltid	

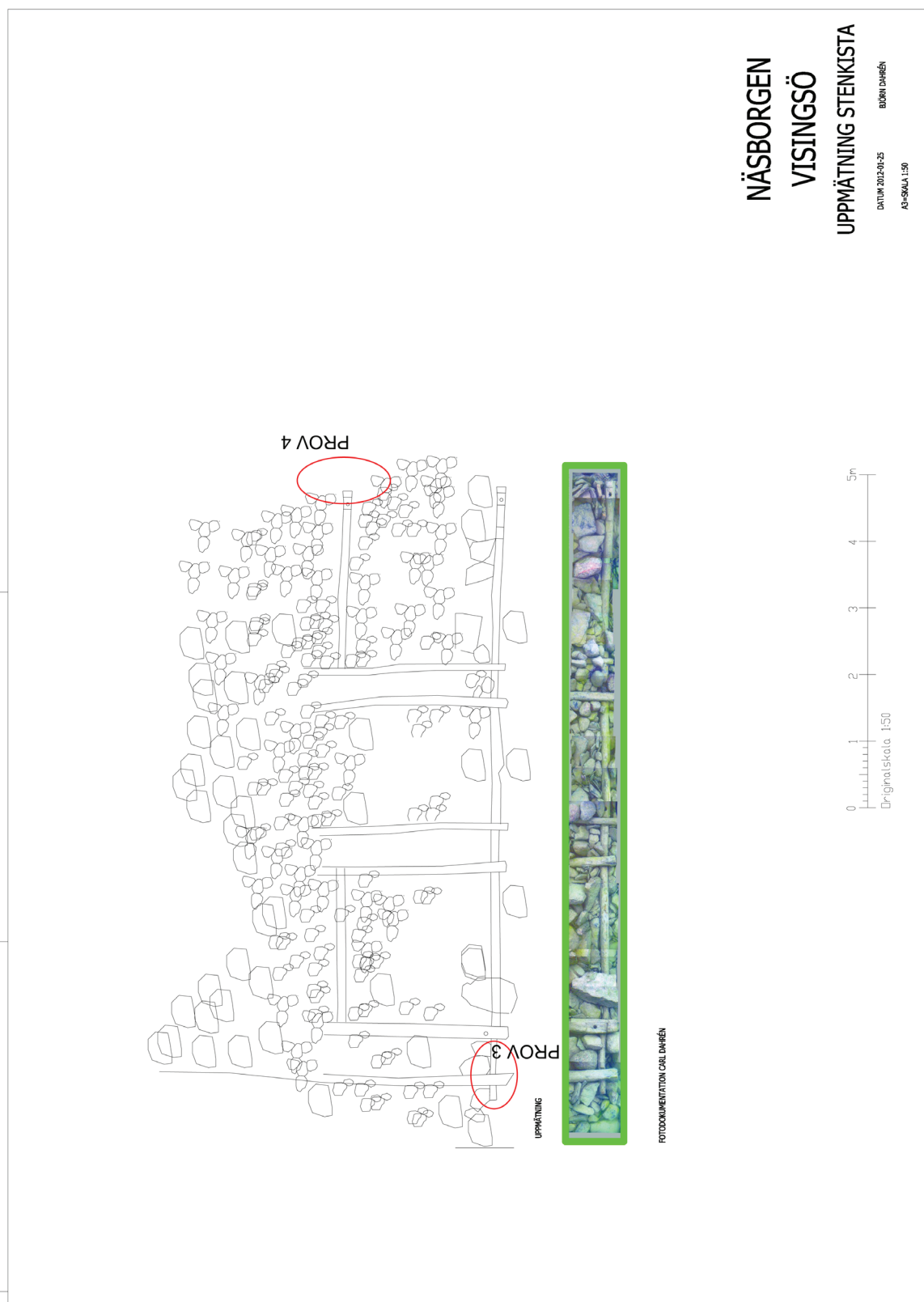
FIGUR 2. Plan över strandlinjen och de hamnanläggningar som påträffats och dokumenterats.

FIGUR 3. Timmerkistan, RAÄ 182, fotograferad från sydväst. Foto: MASG.

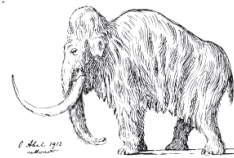
FIGUR 4. Plan över timmerkistan, RAÄ 182, med markering för prov 1 och 2. Plan upprättad av MASG.

FIGUR 5. Plan över timmerkistan, RAÄ 182, med markering för prov 3 och 4. Plan upprättad av MASG.

LUND UNIVERSITY

 DEPARTMENT OF QUATERNARY GEOLOGY
 KVARTÄRGEOLOGISKA AVDELNINGEN
 HANS LINDERSON

19 november 2016

 Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, rapport nr 2015:55
 Hans Linderson

**DENDROKRONOLOGISK ANALYS AV EN STENKISTA VID
 HAMNANLÄGGNINGEN VID NÄSBORGEN PÅ VISINGSÖ**
Uppdragsgivare: Jönköpings länsmuseum, Dag Hammarskjölds plats 2, Box 2133, 55002
 Jönköping, (kontaktperson Anna Ödeén 036/301800 vx)

Område: S Visingsö Prov nr: **61891-92& 61929-30** Antal helstykke-prover: 4

Dendrokronologiskt objekt: Liggande virke på 1,8 m:s vattendjup
Resultat:

Dendro nr:	Prov Nr	Trädslag	Antal ÅR; 2 radie om inget annat anges	Splint (Sp) Bark (B) Vank. (W)	Säker Datering av yttersta års- ring i provet	Datering av yttersta årsring, med lägre säkerhet	Beräknat Fällningsår E(Efter) V(vinterhalv-året)
61891	1	Tall	36;4	Sp 20 ej W	Nej	1267	1272-1292
61892	2	Gran	46;3	W el nära W	Nej	1109	V 1109/10 el några år senare
61929	3	Tall	51;3	Sp 36, B	Nej		
61930	4	Gran	62;3	W el nära W	Nej	1285	V 1285/86 el något år senare

Kommentarer till resultaten

Det framgår av tabellen att inga prover går att säkert datera dendrokronologiskt. Det huvudsakliga skälet är att proverna innehåller för få årsringar. Ytterligare försvårande är att gruppen består av två trädslag, gran och tall. Detta skall tas i beaktande vid följande diskussion.

Vissa signaler för dateringar har dock framkommit, vilka sprider sig huvudsakligen i två perioder.

En under tidigt 1100-tal, den andre under andra halvan av 1280-talet, möjligen vinterhalvåret 1285/86. Den senare förefaller mest logisk så som resultatet faller ut om man betänker att virket skall ha gemensam ålder. Man kan dock inte utesluta att prov 2 är återanvänd då den korsdateras mot virke från Kumlaby kyrka och måhända fyllt någon funktion i anslutning till denna.

Prov 1 har fått två vitt skilda dateringsförslag, utöver den redovisade en på första halvan av 1100-talet. Man kan därför tänka sig ett alternativt scenario, att hamnanläggningen, i denna del, anlades i början av 1100-talet och att den kompletterades i slutet av 1280-talet.

Virket är snabbvuxet så som det gör i aktiv kulturmark. Prov 3, är avverkat under trädets viloperiod, vilket öppnar för möjligheten att det är transporterat över Vättern.

Hans Linderson, Laboratorieföreståndare, Lunds Universitet

 Sölvegatan 12, S-223 62 Lund Tel. +46-46-2227891, Fax +46-46-2224830, e-mail: Hans.Linderson@geol.lu.se

FIGUR 6. Rapport dendrokronologisk analys.

Beskrivning av tabellen ovan

"Dendroidentitetsnummer", är en unik identitet för varje prov hanterade på laboratoriet.

"Antal år", årsringar som är analyserade i vissa fall har det inte varit möjligt att mäta årsringsbredden, då har årsringarna räknats, vilket har markerats med "+n".

I samma kolumn förekommer någon gång noteringen "ew" eller "lw" dessa termer härrör från engelskans early wood (vårved) och late wood (sommarved) och beskriver graden av den yngsta/sista årsringens utveckling. Detta indikerar att virket är avverkat på sommaren.

"splint, vankant, bark" indikerar hur många årsringar som saknas i provet. Förutsatt att provet går att datera och man har vankant eller bark i provet så får man en årsexakt datering (extrema undantag finns). "nära vankant" uppges när det finns indikationer om detta, till exempel i fältanteckningar eller om en sågskiva följer en naturlig kurvatur i rundvirket. Om vankant (den rundade avslutningen av virket där barken har försvunnit) saknas och splinten syns kan man beräkna fällningsåret med hjälp av splintstatistiken för olika trädslag och förhållanden. Vanligtvis används 17 ± 7 år på ek och en mer varierad bild på tall med en maximal variation på ± 20 år. Saknas splinten ("ej sp") anges en så kallad "efterdatering" (*terminus post quem*). Virket får då en äldsta möjliga datering. Teoretiskt kan virket vara hur ungt som helst men mer troligt handlar det om upptill några tiotal år senare avverkning än angivna efterdatering. Detta diskuteras vanligtvis i rapporten.

"Datering av yttersta årsring i provet", är alltid årsexakt vid en datering. Om provet inte kan korsdateras med en daterad dendrokronologisk serie anges "ej datering". Detta uppträder oftast vid ett litet årsringsantal (unga/snabbvuxna/kraftigt nedbrutna träd), udda trädslag (i Sverige är ek och tall bäst), för få prover från den undersökta konstruktionen, störd tillväxt etc.

"Beräknat fällningsår" här görs en beräkning utifrån dateringen av den yttersta årsringen i provet och hur många årsringar som beräknas saknas i provet. Felmarginalen som anges täcker mer än 95 procent av proverna. Finns barken eller vankanten kvar på provet ges dateringen påföljande vinterhalvår om inga andra noteringar har gjorts. Vinterhalvåret avser trädets viloperiod så att ingen årsringsbildning sker i stamvirket, viloperioden påbörjas normalt i augusti och pågår till maj söder om Norrlandsgränsen (ungefär Dalälven). Stamvirkets viloperiod blir succesivt längre mot fjällens trädgräns.

Kolumnerna längst till höger beskriver inte helt säkra dateringar.

Faktura framställs senare av Lunds Universitet.

Mätresultaten kommer att bevaras på laboratoriet och utnyttjas i universitetets forskning.

Proverna kommer att ingå i RAÄ's arkiv och förvaltas av laboratoriet.

Rapporter och andra skrifter angående de dendrokronologiska resultaten tas tacksamt emot.

Med hälsning och önskan om fortsatt samarbete.

Hans Linderson, Laboratorieföreståndare

Lunds Universitet

Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, Sölvegatan 12, 223 62 Lund

E-post: Hans.Linderson@geol.lu.se

Tel: 046-2227891

Den medeltida ruinen vid Visingsös sydspets är en känd fornlämning och visar på en viktig period i öns historia. Att det även finns lämningar under vattenytan strax intill har också varit känt i några hundra år. Nu har hamnanläggningarna daterats med hjälp av dendrokronologi och visar sig vara samtida med borgen.

